

1. APOKALYPSA

(Zjavenie Jána 1-22)

*

Grécky výraz **apokalypsis** v preklade znamená zjavenie, odhalenie. V širšom význame ide o literatúru, ktorá, vysvetľuje minulé aj prítomné dianie a prorokuje koniec sveta. Preto k rozšíreniu apokalyptickej literatúry dochádzalo vždy v období vyhrotených spoločenských rozporov, v krízových časoch viery a v čase, keď ustali proroctvá (posledné starozákonné proroctvo, Knihu proroka Malachiáša, odborníci datujú približne do roku 443 pr.Kr.).

Prvé predstavy o príchode mesiáša, kráľa a sudcu sveta, ktorý oslobodí izraelský národ od všetkého útlaku, sa zrodili v helenistickom prostredí *diaspóry v 3.st.pr.Kr. Židovská kňazská aristokracia tieto predstavy zapisovala.

Prvý veľký rozkvet apokalyptík nastal okolo roku 150 pr.Kr., za vlády *seleukovského panovníka Antiocha Epifana IV., ktorý sa usiloval stmeliť svoju rozľahlú, národnostne nejednotnú ríšu, aby odolal tlaku mocného suseda, Egypta. Ako účinný prostriedok zjednotenia videl helenizáciu celého impéria. V Palestíne týmto snahám čelila židovská náboženská skupina *chasidov, ktorá sa usilovala židovskú vieru upevniť prostredníctvom apokalyptickej literatúry (Prvá kniha Henochova, Kniha Danielova). Ďalšie obdobie rozvoja apokalyptík nastalo v 1.-2.storočí nového letopočtu, po páde Jeruzalema (r.70) a porážke povstania *Bar Kochbu/Šimona Bar Koseba/Kosiba (r.135).

Obsahom a cieľom apokalyptických diel je odhalenie tajomstva Božích plánov s dejinami ľudstva a zabezpečenie veriacich o víťazstve Boha na konci vekov. Samotní autori apokalyptických diel neboli prorokmi, ale vykladačmi starozákonných proroctiev. Svoje diela podpisovali menami prorokov, ktorých spisy vykladali.

Celkom sa dochovalo jedenásť židovských a štyri kresťanské apokalypsy, z ktorých najdôležitejšie je Zjavenie Jánovo, tzv. Apokalypsa, posledná kniha Nového Zákona.

Starozákonné apokalyptické diela mali za cieľ preklenúť dlhé obdobie medzi Božími sľubmi a zložitou historickou realitou Izraela a zabezpečiť verných, že Boh svoj ľud neopustil a sľúbená spása príde. Pre novozákonné apokalypsy je typická viera, že fáza vykúpenia, spasenia sa prejavuje už v dejinách tohto veku. Sústreďujú sa na postavu Krista a na jeho význam pre osud sveta.

Apokalyptiky využívajú vlastnú symboliku, ktorá sa odvíja až z kanaánskej a *etruskej mytológie, ktorú si židovskí pisatelia žijúci v diaspóre osvojili.

*

Pomenovanie spisu Zjavenie Jánovo nevzniklo súčasne s dielom, ako vidieť z verša 1,1. Autor ho nazýval Zjavenie Ježiša Krista. Ide o zložitý text, v ktorom sa prelína niekoľko významových vrstiev. Pôsobí tajomným a mystickým dojmom, čo nebolo typické pre ranú kresťanskú literatúru. Dielo spočiatku iba obťažne prenikalo

do širšieho povedomia veriacich. Cirkevný učiteľ Hieronymus (†420) tvrdil, že dielo má toľko tajomstiev, koľko má slov. Grécky kresťanský filozof Justín (†164), biskup Ireneus Lyonský (†200) a cirkevný učiteľ Tertullian (†230) ho považovali za vzácnu knihu, avšak kresťanský dejepisec Eusébios z Cézarey (†339) spis pripisoval kacírom, snáď *ebionitovi Cerinthovi žijúcemu v 1.storočí (pozri kapitola *Premoženie diabla*). Cirkevný reformátor Martin Luther (†1546) Zjaveniu vytykal nezrozumiteľnosť, vykladať spis sa neodvažoval Ján Kalvín (†1564), za čo ho jeho reformátorskí súčasníci chválili.

Kresťania predkonštantínskej doby, na začiatku 4.st. (pred uznaním kresťanstva za oficiálne náboženstvo Rímskej ríše) pokladali Zjavenie za doslovnú predpoveď posledného zúčtovania Boha s neposlušným ľudstvom, ktoré malo prísť ešte za ich života. Neskôr bolo Zjavenie Jánovo vnímané ako opis víťazného zápasu Krista so Satanom po Spasiteľovom opätovnom príchode na zem.

Zjavenie Jánovo vzniklo koncom 1.storočia, v čase začínajúceho veľkého prenasledovania kresťanov (Ireneus, ale aj dnešní biblisti sa prikláňajú k rokom 90-96, ale objavujú sa aj názory, že text vznikol ešte pred koncom židovskej vojny, už v rokoch 69-70). Všeobecne rozšírené presvedčenie, pre ktoré podľa súčasných bádateľov nie je žiadny spoľahlivý historický dôvod, stotožňuje autora Zjavenia s postavou Jána Evanjelistu. Táto tradícia začína už u Justína a v jej prospech hovorí fakt, že Justín žil v Efeze asi len 40 rokov po smrti apoštola Jána. Na druhej strane práve v 2.storočí v spisoch Ireneua, ďalej efezského biskupa Polykrata, hierapoliského biskupa Papiasa a iných sa objavujú závažné omyly a nepresné údaje o apoštoloch.

Zjavenie Jánovo nasleduje tradíciu židovskej apokalyptickej literatúry predpovedajúcej oslobodenie Izraela od jeho utláčateľov neočakávaným zásahom Božej vôle. Autor si zo starozákonnej apokalyptiky vypožičal veľa obrazného vyjadrovania (pozri rozbor textu v úvode jednotlivých kapitol). Hoci robí narážky na dobovú situáciu, generácie dávali jeho apokalyptickým alegóriám svoj vlastný výklad. Na rozdiel od predošlých textov, tradične pripisovaných Jánovi (evanjelium a tri epištoly), ktoré sú písané jednoduchou, ale dobrou gréčtinou, v Zjavení sa objavujú barbarizmy a časté chyby, ktoré obrancovia autenticity textu vysvetľujú prepisovaním rôznymi sekretármi.

Po prológu a úvodnej prorockej pasáži (videnia a listy siedmim maloázijským cirkvám) autor v prvej časti opisuje vzrušeným štýlom prírodné katastrofy, ktoré budú sprevádzať posledné dni sveta. V druhej vykresľuje poslednú bitku dobrých a zlých mocností. Tretia časť predkladá obraz nového neba a novej zeme, nebeského Jeruzalema.

Pri opise *eschatologických znamení autor, rovnako ako apokalyptickí spisovatelia pred ním, používa menšie literárne formy, videnia, sny, zjavenia anjelov atď. Pre tieto štylistické zvláštnosti, ktoré dielo menia na rýchly sled horúčkovitých vízií, je výklad textu veľmi ťažký, ale súčasne mimoriadne inšpiratívny.

Pre ikonografiu Zjavenia boli mimoriadne dôležité teologické komentáre. Najstarším bolo *Comentarii in Apocalypsim Ioannis* od Victorina z Petavie (†304). Victorin bol asi pôvodom Grék a pôsobil ako biskup v dnešnom Pettau v Štajersku (rakúsky Steiemark) a zomrel ako mučeník za Diokleciánovej vlády (cisár Gaius Aurelius Diocletianus Valerius vládol 284-305 a pokúšal sa obnoviť politicky i hospodársky rozvrátenú ríšu centralizáciou, ktorá zahrnovala aj prenasledovanie “nelojálnych“ kresťanov, odmietajúcich kult zbožštených rímskych cisárov). Victorin z Petavie napísal veľa spisov, z ktorých mnohé sa nedochovali. Jeho *Comentarii* vydal v 5.storočí Hieronymus, ale o autorovi nič presnejšie nevedel. Od roku 1916 je opäť známy celý Victorinov spis. Hoci jeho výklad Zjavenia niektorí teológovia odmietali, bol používaný v náboženskej praxi i umení po ďalšie stáročia.

Apokalyptickú ikonografiu ďalej ovplyvnili komentáre Tyconia (†392), stúpenca radikálnej severoafrickej kresťanskej sekty donatistov, ktorú arelandský koncil z roku 314 odsúdil ako kacírsku, ďalej spis biskupa Primasia (†560) z Hadrumenta v Numídií, dnešnom východnom Alžírsku. Na Západe mali veľký vplyv komentáre biskupa Ceasaria Arelatensis (†543), ďalej rímskeho spisovateľa Flavia Magna Aurelia Cassiodora Senatora, nazývaného skrátene Cassiodorus († po 580), ďalej komentáre Apringia z Beje (6.st.) a pápeža Gregora Veľkého (†604).

Španielsky mních Beatus z Liébany (†798) spracoval komentáre predošlých autorov, Tyconia, Victorina a Apringia. Jeho texty sa zachovali v bohato ilustrovaných vydaniach z 10.-13.storočia, označovaných ako Beatove rukopisy. Najznámejšími z nich je rukopis iluminátora Magia z kláštora San Miguel de Escalada (926), rukopis z katedrály v Gerone (975), *Piata rana* (11.st.) a *Štyria apokalyptickí jazdci* (11.st.).

Ďalším západným komentátorom Apokalypsy bol opát kláštora San Vincenzo di Volturmo pri Capui, Ambrosius Autperus/A. Aupert (†784), ďalej dvorný teológ cisára Karola Veľkého, Alkuin (†804), a predovšetkým Beda Venerabilis/Ctihodný (†735), cirkevný učiteľ, prvý anglický historik, kronikár a benediktínsky mních. Z 9.-11.storočia pochádzajú komentáre francúzskeho teológa Berengaua/Berengaria Turonensis/Bérangéra de Tours (†1088), učiteľa školy v Saint-Germain v Auxere Haimona Autissioderensis (†okolo 875), švábskeho básnika a neskôr reichenauského opáta Walahfrida Straba (†849) a mnícha montekassineského kláštora Amata (†1093).

Zlatým vekom komentárov ku knihe Zjavenia bolo 12.-13.storočie. Na začiatku stojí komentár francúzskeho filozofa a teológa Anselma Laodunensis (†1117). Z tej istej doby pochádzajú výklady mystika a neskoršieho opáta kláštora v Deutze Ruperta Diutinensis (†1129), ďalej Honorio z Autun (†1137) a škótskeho filozofa a teológa Richardusa de Saint Victor (†1173). Výkladom francúzskeho mystika Joachima da Fiore (†1202) cirkev vytýkala isté kacírské názory (pozri kapitola *Premoženie diabla*), zatiaľ čo do komentárov anglického filozofa a učiteľa na parížskej Sorbone Alexandra Halensis/A. Minority (†1245) sa premietli aktuálne udalosti cirkevných dejín na prelome 20.-30.rokov 13.storočia, spor rímsko-nemeckého cisára Fridricha II. a pápežov Gregora Veľkého a Inocenta IV.

Veľký vplyv na zobrazovanie Apokalypsy vo vrcholnom stredoveku mal spis Prologus in moralites Bibliorum od františkánskeho teológa a dobrého znalca hebrejčiny Nicolausa Lirana/Mikuláša z Lyry (†1349). Mikuláš niektoré pasáže Zjavenie vysvetľuje doslova, iné alegoricky, moralisticky alebo *eschatologicky.

Zo známych výkladov treba ešte pripomenúť nemeckého františkána Alexandra z Brém a tzv. Apokalypsu rádu nemeckých rytierov od Heinricha von Heslera.

Z Jánovej Apokalypsy ťažilo námety predovšetkým stredoveké knižné a nástenné maliarstvo, grafika (drevorezy), ale objavuje sa aj v sochárstve - najmä architektonickej plastike, v katedrálnej sklomalbe a na tapisériách. Menej bola spracovávaná v monumentálnom maliarstve. Jánova Apokalypsa bola od raného stredoveku rozširovaná v početných rukopisoch, neskoršie po vynájdení knižtlače v *blokových knihách (Zlomok kníh Sibylíných/tzv. Mohučský zlomok o poslednom súde, 1445). Rad fantastických zobrazení plných často záhadného symbolizmu (tzv. autorské videnia) vytvára voľný cyklus apokalyptických tém, ktoré sa vyskytujú v sakrálnom výtvarnom umení od čias karolínskej renesancie 9.-10.storočia.

V 9.-13.storočí vyhranili obsahovo i výtvarne tri hlavné cykly ilustrácií. Prvú skupinu tvoria ilustrácie španielskeho, severoafrického a juhofrancúzskeho okruhu. Vychádzali z apokalyptickej ikonografie, vytvorenej podľa komentárov španielskeho mnícha Beata z Liébany (Apokalypsa z Gerony, okolo 976; Apokalypsa z Valvacada, 970). Do druhého okruhu patria rukopisy galské a severofrancúzske (Apokalypsa z Trieru, 9.-10.st.). Tretí okruh tvoria ilustrácie talianskych rukopisov nadväzujúce na starokresťanské ikonografické tradície (Apokalypsa z Bambergu, okolo 1020). Ilustrácie všetkých okruhov sa držia biblickej predlohy a výjavy rozkladajú do troch pásiem nad sebou (nebo, zem, podsvetie). Z tretieho, talianskeho okruhu vzišli vývojové podnety pre francúzske rukopisy 13.-15.storočia a pre anglo-írsku knižnú maľbu, ktorá spätne ovplyvnila kontinentálne umenie. Takým podnetom bola najmä anglická maliarska škola zo St.Albans v Hertfordshire v polovine 13.storočia. Anglické podnety prebralo francúzske knižné maliarstvo a holandské ilustrácie blokových kníh. V Nemecku mali ostrovné podnety pomerne malú odozvu.

Aktuálne udalosti neskorého stredoveku, kríza pápežstva, feudálne vojny, zrod protestantizmu a sociálne nepokoje (nevoľnícke povstania a sedliacka vojna 17.-18.st.) vniesli do apokalyptických námetov nové prvky: pápež je odnášaný diabliami do pekla, pápež sa klania morskej šelme, pápež ako Antikrist, mnísi, kardináli, pápež, Turci sa smažia v pekle, ohnivý krst malého Antikrista. Roku 1521 vo Vittenbergu vzniká cyklus Antithesis figurata vitae Christi a Antichristi (Obrazové antitézy Krista a Antikrista). V tomto duchu tvorí svoje grafické cykly Lucas Cranach St. (1522), Matthias Gerung (1547), Hans Burgkmair St. (1523), Georg Lemberg (1523), Jean Duvet (1555), Gerard van Groeningen (1565-1571).

Vynikajúcim a originálnym spôsobom spracoval Jánovu Apokalypsu Albrecht Dürer (†1528), predstaviteľ nemeckej renesancie, ktorý v nej aktualizoval dobové sociálne, náboženské a politické, protifeudálne zápasy meštianstva a sedliackeho hnutia. Dielo vytvoril ho v rokoch 1496-1498 a od začiatku ho koncipoval ako knihu; grafické listy

mali netradičný fóliový formát (A₃), ktorý sa stal pre autora typický. Kniha vyšla roku 1498 s nemeckým a latinským textom. Druhé vydanie Apokalypsy vyšlo roku 1511 spolu s grafickým dielom Veľké pašie. Apokalypsu tvorí súbor grafických listov prevedených technikou líniového drevorezu. Vyznačuje sa historickou individualizáciou, ku ktorej Dürera inšpirovala Liber Chronicarum/Kniha kroník (1494) od norimberského lekára a kronikára Hartmana Schedela († 1514), ilustrovaná M. Wolgemutom a W. Pleydenwuffom. Títo umelci okrem typových ilustrácií do svojho diela zaradili aj individuálne *veduty miest. Dürer na jednotlivých grafických listoch zobrazil tiež dobové osobnosti.

Súbor Dürerových drevorezov pozostáva z titulného listu, úvodného listu Umučenie sv. Jána a 14 listov:

1. Jánovo videnie siedmich svietnikov
2. Otvorená planúca nebeská brána
3. Štyria apokalyptickí jazdci
4. Rozlomenie piatej a šiestej pečate
5. Štyria anjeli chránia strom života
6. Vták Beda
7. Trestajúci anjeli
8. Silný anjel
9. Žena na slnku vzdoruje drakovi
10. Obrana neba proti útoku draka
11. Dve šelmy zvädzajú ľudstvo na zlú cestu
12. 144 000 spravodlivých vyzýva k odplate
13. Veľká neviestka babylonská
14. Uväznenie draka a Nový Jeruzalem

Na Dürerove dielo nadviazali Lucas Cranach St. (†1553), Hans Sebald Beham (†1550) a ďalší nemeckí umelci. Počas reformácie sa rozšírila ilustrovaná Wittenberská apokalypsa, ktorá ovplyvnila dielo nemeckého maliara Hansa Holbeina Ml. (†1543) a ďalších. Umelci pre svoju tvorbu preberali z Apokalypsy jednotlivé motívy, z ktorých niektoré (*Apokalyptickí jazdci, podobne ako v christologickom cykle Ecce homo*) natoľko zovšeobecneli, že stratil pôvodný náboženský význam a premenil sa na alegóriu vojny, vojnového utrpenia a bezprávia.

*

Podľa tradície cisár Domitian poslal Jána Evanjelistu na ostrov Patmos v Egejskom mori. Ján tam napísal prorocké dielo Zjavenie, v ktorom opisuje svoje videnia posledných dní ľudstva. V úvodnej časti spisu Boh poveruje Jána, aby opísal svoje zážitky (zjavenie Krista) a rozposlal ich siedmim maloázijským cirkvám. Potom bol Ján prenesený na nebo, kde uvidel Boha, ako v spoločnosti nebeskej suity odovzdáva Baránkovi Božiemu zvitok opatrený siedmimi pečaťami. Každé rozlomenie pečate

privolávalo nové a nové katastrofy, ktorými Boh zúčtoval so svetom. Po rozlomení prvých štyroch pečatí sa zjavili zhubní apokalyptickí jazdci. Po rozlomení piatej pečate jeden z anjelov rozdal biele rúcha mučeníkom, aby ich odlišil od hriešnikov. Šiesta pečať privolala deň hnevu sprevádzaný prírodnými katastrofami, ktoré postihovali bez rozdielu prostých aj mocných. Medzi tým štyria anjeli skazy držali na uzde štyri vetry a to dovtedy, kým anjel s ochranným pečatidlom nedal znamenie pravej viery na čelá kresťanov. Títo vyvolenci sa zhromaždili okolo Baránkovho trónu oblečení do bieleho rúcha, mávali palmovými ratolesťami a ospevovali Boha. Velebenia sa zúčastnili anjeli a apokalyptické bytosti. Výrok: “Baránok ich povedie k prameňom vôd života“ vyjadrujú štyri rajske rieky, vytekajúce spod Baránkovho trónu a symbolizujúce štyri evanjeliá. Po rozlomení siedmej pečate nastalo na nebi mlčanie takmer pol hodinu. Potom sa zjavili siedmi anjeli s poľnicami. Keď prví štyria zatrúbili, spustili sa na zem ďalšie nešťastia a katastrofy v podobe ľadovca, ohňa a krvi. Tretinu zeme a mora spálil oheň, tretina riek bola otrávená, tretina slnka, mesiaca a hviezd vyhasla a orol letiaci uprostred neba začal kričať: Beda! Beda! Beda! Piata poľnica privábila na zem húfy kobyliiek, ktoré sa vrhli na ľudí neoznačených pečaťou Boha. Kobyľky boli bytosťami s ľudskými hlavami a ich chvosty boli zakončené hlavami hadov. Šieste zatrúbenie ohlásilo nástup štyroch anjelov smrti a ich jazdeckých oddielov. Ich kone mali hlavy levov, ktoré chrľili oheň, ich chvosty mali hadie hlavy. Zabíjali všetkých, ktorí to zaslúžili. Potom sa Jánovi zjavil anjel, ktorému namiesto nôh vyrástli ohnivé stĺpy a tvár mu žiarila slnečným jasom. Prikázal Jánovi, aby zjedol zvitky s božským posolstvom, ktorého bol práve svedkom, aby mohol vydať svedectvo. Ďalšie zjavenia pokračovali zvukom siedmej poľnice. Po veľkom sa zemetrasení sa zjavila žena slnkom odetá, s mesiacom pod nohami a korunou dvanástich hviezd okolo hlavy. Bola tehotná a sedemhlavý drak čakal, až porodí dieťa, aby ho mohol zabiť, ale anjeli ženu preniesli do bezpečia. Nastúpil archanjel Michael, aby bojoval s drakom, a zabil ho. Z mora vystúpil ďalší nepriateľ, šelma so siedmimi hlavami a desiatimi rohami. Ľudia pred ňou kľakali. Druhá šelma s levími hlavami a s rohami navádzala ľudí, aby predošli šelmu uctievali. Kristus medzitým zahájil žatvu zeme. Vyslal svojich anjelov vyzbrojených kosákmi, aby na zemi žali “hrozna hnevu“. Diabol vyslal do boja veľkú neviestku babylonskú. Potom jeden silný anjel zdvihol balvan ťažký ako mlynský kameň, vrhol ho do mora a zvolal: Tak bude zvrhnutý Babylon. Potom sa vrátil na scénu jazdec na bielom koni. Meno jazdca bolo Verný a Pravý. Z úst mu vychádzal meč, v ruke držal železný prút a celý jeho odev bol od krvi. Mečom zničil svojich protivníkov a s prútom prebral vládu. Potom anjel, ktorý doteraz strážil kľúče od pekelnéj priepasti, skrotil draka, spútal ho reťazami a uvrhol na tisíc rokov do priepasti.

Po tomto pekelnom predstavení vyviedol anjel Jána na kopec a pred jeho zrakmi rozprestrel Nový Jeruzalem - Kristova ríša na zemi. Mesto bolo vystavané do štvorca a vymedzené vysokými hradbami s dvanástimi bránami. Každú bránu strážil anjel. Mesto bolo vystavané z drahokamov a zlata a pretekala ním rieka živej vody - spásne Kristovo učenie.

Zložitost' zarad'ovania jednotlivých apokalyptických scén vyplýva z faktu, že sa obsahom veľmi podobajú. Napríklad námet štyroch anjelov po Rozlomení štyroch

pečatí (*Apokalyptickí jazdci*), ktorí mali poverenie zničiť štvrtinu zeme, je blízky štyrom rozviazaným anjelom z Rozlomenia šiestej pečate (*Rozviazanie štyroch anjelov*), ktorí škodili tretine zeme. Oba motívy spája zabíjanie pápeža, cisára aj plebejcov. Živelné pohromy z *Rozlomenia šiestej pečate* (krupobitie, oheň, záplavy a kobyľky) sú obmenou Siedmich plíag, ktorá patrí k *Rozlomeniu siedmej pečate*. Štyria apokalyptickí jazdci pripomínajú štyroch anjelov smrti z Rozlomenia šiestej pečate atď. **Samotné výtvarné zobrazenia preto nemohli byť triedené podľa literárnej predlohy a nakoniec sa zvyčajne obmedzili na všeobecné scény pohrôm v podobe padajúcich kameňov, hviezd, domov apod.**

*

Raná kresťanská tradícia stotožňuje autora Zjavenia, ktorý sám seba nazýva Ján, so synom Zebedeovým, apoštolom Jánom, autorom štvrtého evanjelia a troch epištol. V 2.storočí tento názor prijal rad cirkevných autorít. Nakoľko však medzi predošlými Jánovými spismi a Zjavením je viac rozdielov (štylistických aj obsahových) ako podobností, bádatelia začali o Jánovom autorstve pochybovať. Medzi prvými bol v 16.storočí humanistický mysliteľ a učenec Erasmus Rotterdamský a zakladateľ nemeckého protestantizmu Martin Luther. Súčasní biblisti usudzujú, že skutočným pisateľom Zjavenia je neznámy Ján Theologos z okruhu Jána Evanjelistu.

Autor Zjavenia žil zrejme v Efeze na konci vlády Tita Flavia Domitiana (†96), ktorý prenasledoval kresťanov odmietajúcich vyznávať božský kult cisára. Ako dôvody svojich pochybností biblisti uvádzajú, že autor textu pokladá čas, v ktorom žil Ježiš a apoštoli, za obdobie minulé. Prenasledovateľmi kresťanov už nie sú Židia, ale pohanskí predstavitelia náboženskej a politickej moci. Otázka autorstva Zjavenia dodnes zostáva otvorená.

Cieľom Zjavenia Jánovho je upozorniť kresťanské spoločenstvo na nebezpečenstvo vo vnútri cirkvi, ktoré hrozí zo strany sektárov, napádajúcich jednotu viery a čistotu kresťanských mravov, ale aj na ochabovanie náboženského zánietenia, ktorého znakom je vlašnosť viery, opúšťanie zásad prvotnej lásky a prispôsobovanie sa požiadavkám sveta. Predovšetkým však dielo malo pripraviť veriacich na blížiace prenasledovanie, na hodinu skúšky (3,10). Autor sa usiluje povzbudiť kresťanské obce k vytrvalosti v utrpení a pripomenúť im pravdu o konečnom víťazstve Boha.

Lingvisti upozorňujú, že autor spisu rozmýšľa po hebrejsky, ale píše po grécky, preto je jeho reč plná gramatických nedôsledností. Napriek tomu je text písaný slávnostným, priam heroickým štýlom, má hieratický charakter (básnicko-koncipované modlitby, chvály a hymny). Hoci necituje doslovne Starý zákon, autor je vynikajúcim znalcom hebrejskej Biblie a systematicky sa vyjadruje starozákonnými pojmami. Zatiaľ čo v starozákonných a židovských apokalypsách sa konečný Boží triumf premieta do budúcnosti, v Jánovej apokalypse je už skutočnosťou. Dôvodom je viera, že spása sveta začala zmŕtvychvstaním Krista a moc zla bola zlomená (12,10).

Opisom Božieho súdu (kapitola 4; 14,6-20) autor zdôrazňuje, že pánom sveta a dejín je Boh, ktorý drží v rukách osudy národov, ktorému však súčasne ide o to, aby sa ľudia

obrátili k dobru. Keď autor hovorí o tisícročnom kráľovstve Krista na zemi, ktorému bude predchádzať posledný súd, nejde o kvantitatívny časový údaj v zmysle *chiliazmu, ktorý cirkev vždy odsudzovala, ale o symbolickú hodnotu čísla, ktorým sa označuje dĺžka života cirkvi na zemi.

Teológovia upozorňujú, že Zjavenie Jánovo nemá za cieľ predpovedať priebeh svetových a cirkevných dejín, tým menej presne opísať priebeh udalostí spojených s druhým príchodom Krista. Je formou zjavenia Ježiša Krista (prostredníctvom autora) veriacim; preto sa v závere spisu hrozí všetkým, čo by k textu pridávali alebo uberali z neho (22,18-19). Poukazuje najmä na to, že cesta cirkvi uprostred utrpenia a prenasledovania vedie nezadržateľne ku sláve, znázornenej opisom Nového Jeruzalema.

*

V duchu apokalyptického myslenia vznikali od stredoveku až po dnešok rôzne sekty a duchovné hnutia, ktoré vychádzajú z Jánovej Apokalypsy, alebo svoje učenie budujú na vízii kataklizmatickej budúcnosti. Tie súčasne poukazujú na hrozbu nukleárnej vojny, na vyčerpanie prírodných zdrojov, krízu inštitúcií a rodiny, na úpadok cirkví a spoločnosti. Anglická kresťanská sekta irwiriánov, založená roku 1832 a pomenovaná podľa svojho zakladateľa Edwarda Irwinga, vychádza z apokalyptického mysticizmu a hlása skorý príchod posledného súdu, vystúpenie Antikrista a zúčtovanie s tými, ktorí sa nepodvolia vedeniu Ducha svätého. Nemecká odnož irwiriánov prijala pomenovanie Novoapoštolská cirkev. Druhý príchod Krista už niekoľkokrát predpovedali stúpenci Cirkvi adventistov siedmeho dňa, založenej v USA roku 1863 Ellen Whiteovou a Jamesom Whiteom. V súčasnosti sa delí na rad cirkví a má asi 8 miliónov členov.

Jehovovi svedkovia predstavujú fundamentalistickú cirkev, ktorá o sebe tvrdí, že existuje od nepamäti, avšak v jej súčasnej podobe ju založil v roku 1881 americký kazateľ Charles T. Russell ako Medzinárodnú spoločnosť pre štúdium Biblie. Hnutie dosiahlo medzinárodné rozmery. Svedkovia Jehovovi rozpracovali predstavu Harmagedonu (pozri kapitola *Sedem pliaň*), konečného zúčtovania Boha s hriешným svetom, pri ktorom bude zničená celá populácia okrem 144 000 vyvolených, medzi ktorých svedkovia počítajú výlučne stúpencov vlastného učenia a medzi zatratencov zahrnujú ostatné kresťanské cirkvi, vrátane katolíckej.

Podľa kresťanskej sekty Božie deti, ktorú roku 1968 v USA založil David Brandt Berg, sám seba nazývajúci Mojžišom Dávidom alebo Mo, Rusko prepadne Izrael a dôjde k harmagedonskej vojne, pri ktorej Amerika a Izrael budú porazené a svetová komunistická vláda bude trvať sedem rokov až do Ježišovho návratu.

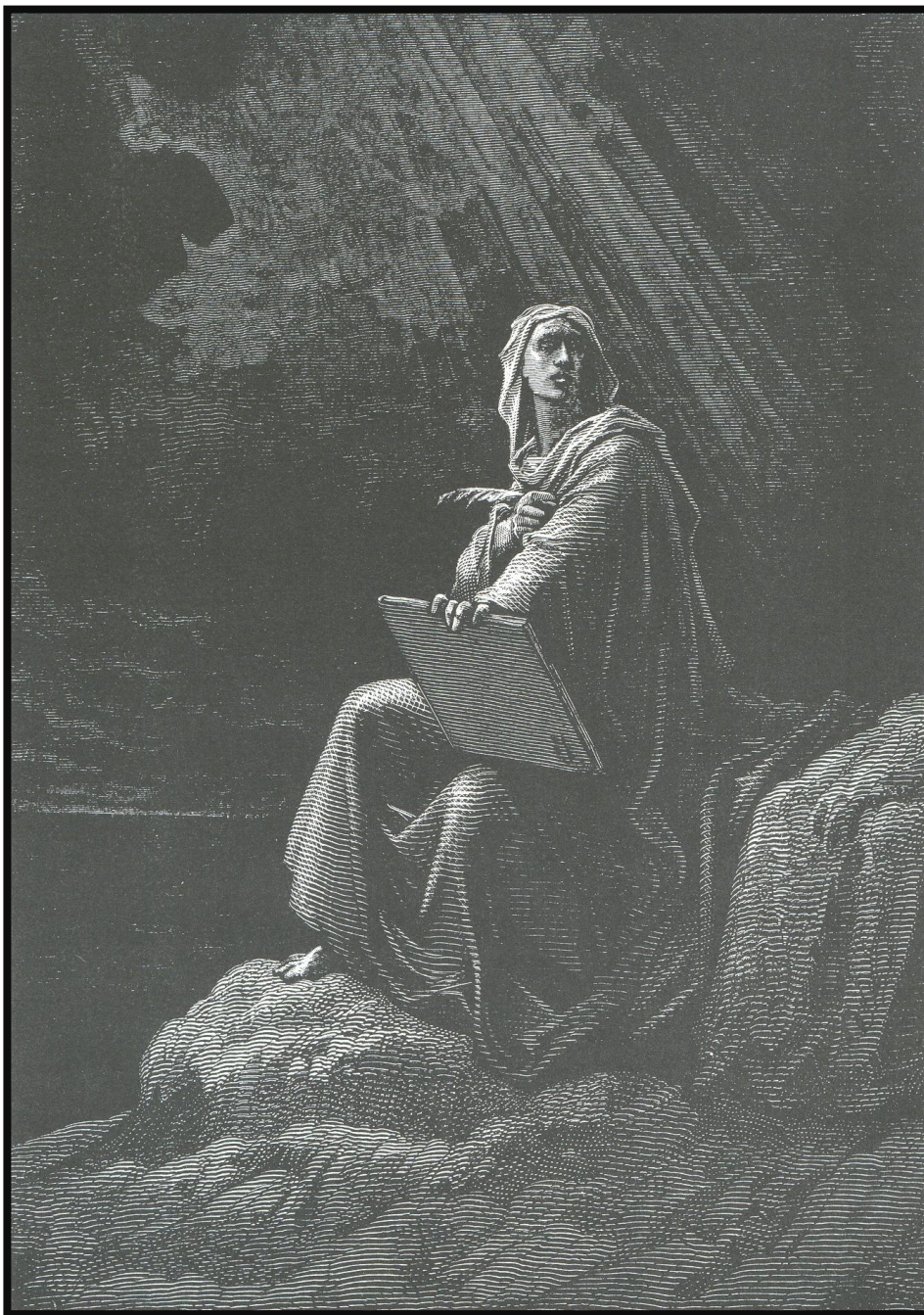
Apokalyptickú sektu predstavovala Svätýňa ľudu, ktorej náboženský vodca Jim Jones určil rok 1964 za dátum, keď svet zachváti nukleárna vojna. Prívrženci sekty sa utiahli do Kalifornie a po nenaplnení proroctva odišli do amazonskej džungle, kde roku 1977 spáchali hromadnú samovraždu. Podľa inej sekty, Svetovej cirkvi božej, založenej 1933 pastorom Herbetom W. Armstrongom, katolícka cirkev predstavuje diablu

cirkev - cirkev neviestku, pri zrode ktorej nestál Kristus, ale *Šimon Mág, samaritánsky čarodejník, známy zo Skutkov apoštolov (8,9-13; 18,24), ktorý si chcel za peniaze od apoštola Petra obstarat' pokrstenie a bol odmietnutý. Čoskoro nastane koniec sveta sprevádzaný hladom a pohromami, ktoré ukončí Kristov návrat a na zemi nastane jeho kráľovstvo. Svetová cirkev Božia má okolo sto tisíc členov po celom svete, predovšetkým v USA, Kanade a Izraeli.

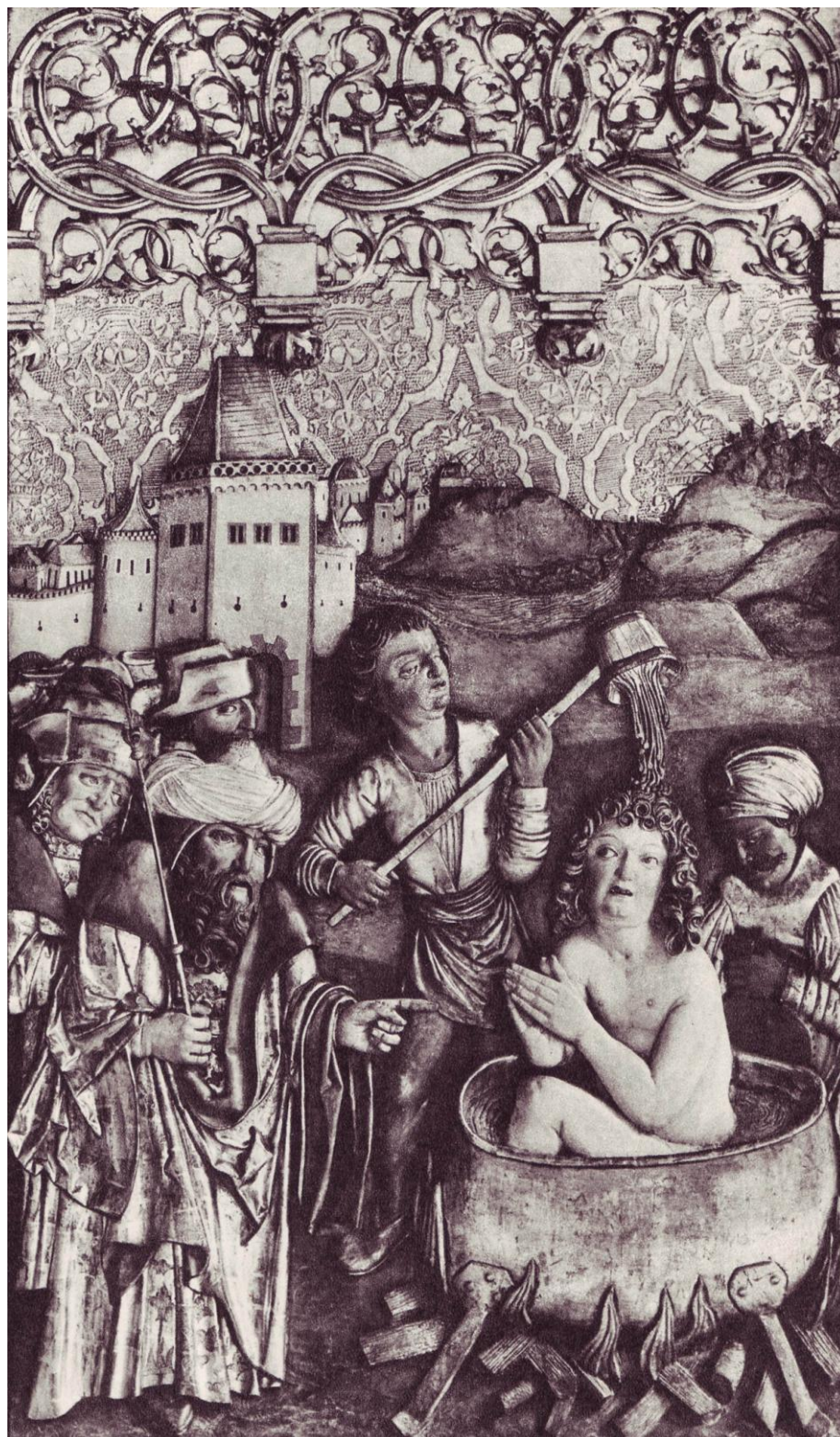
O tézu parúzie, druhého príchodu Krista, sa opiera aj učenie Cirkvi zjednotenia, založenej roku 1954 ako mesianisticko - chiliastické hnutie za záchranu sveta. Jej členovia sa nazývajú munisti podľa zakladateľa sekty, kórejského kazateľa Sun Myung Moona. Moon sa považuje za mesiáša, lebo sa mu zjavil Kristus a poveril ho vybudovať na zemi kráľovstvo Božie. V súčasnosti má sekta 3 milióny členov po celom svete, vrátane Čiech a Slovenska.



SV. JÁN NA OSTROVE PATMOS (1479) HANS MEMLING



SV. JÁN NA OSTROVE PATMOS (1866) GUSTAVE DORÉ



MUČENIE APOŠTOLA JÁNA (15. – 16. STOROČIE) LEVOČSKÝ OLTÁR

RELIÉF



SV. JÁN EVANJELISTA NA OSTROVE PATMOS (1498)
KRESBA PODĽA DREVOREZU DÚREROVEJ APOKALYPSY